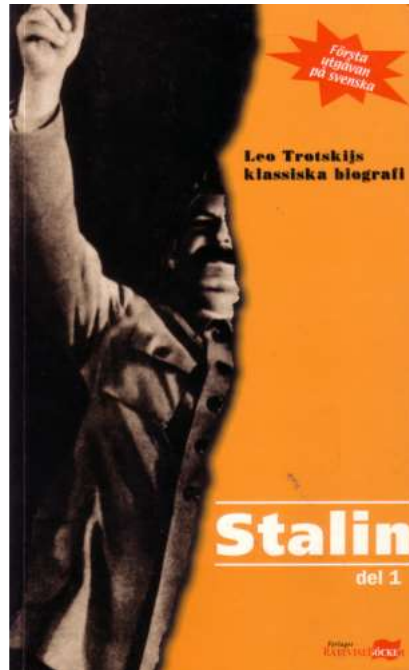

Ur *Internationalen* 1 februari 2001

Per-Olof Mattsson

Trotskyjs bok om Stalin trollbinder läsaren

Under stora omvälvningar – från revolutionen 1905 till Hitlers angrepp på Sovjetunionen – drog Stalin alltid undan. Desto febrilare arbetade han i efterhand för att fylla igen hålen i sin biografi.

Under hösten och vintern publiceras Leo Trotskyjs oavslutade bok om Stalin på svenska.¹ Det är Rättviseböcker, knutet till Rättvisepartiet socialisterna, som står för publiceringen. Det är något av en bragd att i dessa dagar publicera den här typen av böcker. Samtidigt som det går tretton på dussinet av böcker om ”kommunismens förbrytelser”, är det verkligen tunnsått med seriösa böcker i ämnet.

Boken är ett mycket gott tillskott i den arsenal som är nödvändig för att socialister ska kunna bemöta den falska historieskrivning som idag sprids i massupplaga. Boken är dock inte bara intressant ur politisk synvinkel, den är även ett prov på Trotskyjs förmåga att litterärt behandla ett historiskt ämne. Finns det någon annan som kan trollbinda läsaren med en sådan kombination av berättarbegåvning och politisk klarhet?

Boken om Stalin är dock inte något helt banbrytande verk i Trotskyjs författarskap. Den är snarare en syntes av olika trådar från material som skrivits i många andra sammanhang. Delar av den är bearbetningar av olika avsnitt i *Ryska revolutionens historia*.²

Boken om Stalin skrevs mot slutet av 1930-talet och får betraktas som Trotskyjs sista verk. Det var dock bara sju kapitel av boken som var avslutade när Trotskyj mördades av en stalinistisk agent i augusti 1940³. Resten av den digra volymen består av mer eller mindre lösa fragment som översättaren Charles Malamuth ordnat och försett med sammanbindande avsnitt.

¹ Det handlar om del 1 av Trotskyjs Stalin-biografi som finns på marxistarkivet: [Stalin del 1](#)

² På marxistarkivet: [Ryska revolutionens historia del 1](#), [del 2](#), [del 3](#)

³ Mördare var spanjoren Ramón Mercader. För detaljer, se [Mordet på Trotskyj](#) av Julian Gorkin.

De avsnitt som inte skrivits av Trotskij är dock klart och tydligt utmärkta och placerade inom klammer.

Det finns två punkter i Trotskijs bok som har varit och fortfarande är omstridda. Det gäller dels påståendet att Stalin skulle ha mördat Lenin genom förgiftning, dels ryktet om att Stalin varit polisspion före revolutionen, en teori som åter lyfts fram av den ryske historikern Vadim Rogovin (*1937. Stalin's Year of Terror*, 1998). Man bör nalkas dylika påståenden med stor försiktighet.

Det bör betänkas att båda bilderna av Stalin – som spion för tsarens polis och som Lenins mördare – utgör en stor frestelse, något av en önskedröm, för antistalinistiska marxister och särskilt för trotskister.

Därmed inte sagt att påståendena är helt osannolika eller utan grund. Trotskijs analys av Stalins personlighet lämnar utrymme för sådana slutsatser och en rad källor han åberopar antyder just att Stalin kan ha haft för en revolutionär otillbörliga kontakter med polisen. Inte heller är det osannolikt att Stalin skulle ha ”påskyndat” Lenins död för att bereda väg för sin egen karriär.

Vilket material om Stalin hade Trotskij tillgång till när han skrev biografen? Huvudsakligen en rad personliga vittnesmål som han väger mot varandra. I god källkritisk tradition sällas överdrifter och osanna påståenden bort. Därtill kommer de fåtaliga offentliga uppgifter som fanns att tillgå om Stalin och hans verksamhet. Det behöver kanske inte tilläggas att Trotskij i det senare materialet stöter på rader av förfalskningar som genomförts sedan Stalins inflytande blev avgörande i Sovjetunionen.

Olika vittnesbörd om den unge Stalin, eller Koba som han kallade sig efter en hjälte i den romantiska litteraturen i hans hemtrakter i Georgien, pekar entydigt i en enda riktning när det gäller hans personlighet. Han kunde aldrig fördrå att kamrater och medarbetare sade emot honom. Redan som ung var han en skoningslös motståndare. Fiender fick snabbt smaka på hans hänsynslöshet i att utnyttja svaga punkter hos en motståndare.

Utifrån boken om Stalin skulle man kunna våga påståendet att författaren Trotskij i sina bästa stunder uppnådde en harmonisk enhet mellan det allmänna och det särskilda, vilket marxismens kritiker ofta påstått vara en omöjlighet. Någon kanske invänder att boken inte är något annat än omarxistiskt psykologiserande. Det skulle det vara om inte Trotskij hela tiden band samman dessa drag i personligheten med de sociala krafter som stred om makten i Ryssland.

Under stora omvälvningar – från revolutionen 1905 till Hitlers angrepp på Sovjetunionen – drog sig Stalin alltid undan. Desto febrilare arbetade han i efterhand för att fylla igen hålen i sin biografi. Vad sysslade han med under revolutionerna 1905 och 1917? Inte mycket. Det krävdes många skribenter och målare för att fylla igen de luckorna!

Stalin blev aldrig – som Lenin, Trotskij eller Bucharin – berömd för sin förmåga att uttrycka sig i tal och skrift. Entonigheten i hans skrifter är bedövande och svår att uthärda. Det mässande tonfallet kom med all säkerhet från hans tidiga skolning vid ett teologiseminarium under nio år. Hans ryska, inlärd vid seminariet i den ortodoxa kristendomens form, förblev formelartad.

Redan under sina första år i den revolutionära rörelsen framträdde Stalins politiska fysiologi. Han skyddade alltid apparaten och dess män, oavsett om apparaten var liten eller stor, mot trycket från medlemmarna eller arbetarna. Stalin kände sig aldrig hemma i folkmassor eller på arbetarmöten. Byråkratens kontor eller apparatens kretsar var den luft han trivdes i. Trotskij hävdar att Stalin inte respekterade politiska program som inte backades upp av en apparat eller en byråkrati.

Trotskij kallade i många sammanhang Stalin en medelmåtta, ett slags personifiering av medelmåttan. En och annan läsare kan kanske uppfatta Trotskijs långa diskussioner av Stalins personlighet som uttryck för överlägsenhet och den begåvade intellektuelles snobbiga utdömmande av en för vilken praktiken alltid var viktigare än teorin.

Den slutsatsen skulle man kunna dra om inte Stalin – och byråkratin – hade gjort anspråk på att han var en genial politisk ledare och en lika genial, närmast övermänsklig marxistisk teoretiker. Den som har sådana anspråk får givetvis räkna med mothugg, och däribland en del invektiv som inte passar mellan kamrater men som fungerar utmärkt mot en uppblåst nolla.

Översättningen är, särskilt i de tidiga kapitlen, och med några undantag, utmärkt. Det finns dock risker med att, som i det här fallet, ha fyra översättare. En översättning av en text av den här typen – en biografi med stora litterära kvaliteter – kräver en enhetlig stil, vilket är svårt att uppnå med flera översättare.

Detta hindrar inte att varje socialist som är det minsta intresserad av Trotskijs verksamhet och skrifter, eller som är intresserad av Stalin och stalinismen som fenomen, inte kan avstå från att läsa boken. Första delen av biografien publicerades i augusti i år – lagom till 60-årsdagen av mordet på Trotskij. Den andra delen är utlovad till december.⁴

Lästips

Det har kommit ut ett stort antal Stalin-biografier. Några tidiga sådana är:

Isaac Deutscher: [Stalin](#). – 1:a upplagan gavs ut 1949, reviderad 1961

Anton Karlgren: [Stalin - Bolsjevismens väg från leninism till stalinism](#) – 1942, förf. är svensk
[J.V. Stalin – bolsjevikernas stålhårde ledare](#) – Sovjetisk biografi från 1947

Bland nyare biografier bör Stephen Kotkins kontroversiella Stalin-trilogi nämnas. Av dessa har hittills de två första volymerna kommit ut: *Stalin: Paradoxes of Power, 1878-1928* och *Waiting for Hitler, 1928-41*. Om dessa, se: [Om Stephen Kotkins Stalin-biografi](#) (av Sheila Fitzpatrick), [Recension av Stephen Kotkins Stalin: Paradoxes of Power 1878-1928](#) (av Fred Williams) och [Dzjugasjvilis liv](#) (av Tony Wood).

Utdrag ur *Waiting for Hitler, 1928-41* finns i svensk översättning på marxistarkivet: [Terror som statskonst](#) och [Från en klippbrant](#).

⁴ Den gavs aldrig ut i bokform, men finns på marxistarkivet, se [Stalin del 2](#)